

10. Patsuriia, N. B., Radzyviliuk, V. V., Reznikova, V. V., Kravets, I. M., Orlova, O. S. (2018). State of Legal Regulation of Bankruptcy by the Legislation of Ukraine. *Utopía y Praxis Latinoamericana*. vol. 23. № 82. 234 – 244. [in English].

Стаття надійшла до редакції 16.05.2024

УДК 347.63

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-16-33-38

Чернік Світлана Дмитрівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка,
s.d.chernik@cuspu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-3290-1797

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТАЄМНИЦІ УСИНОВЛЕННЯ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Стаття присвячена вивченню міжнародного та національного законодавства, яке регулює право на таємницю усиновлення, задля окреслення можливих напрямків його вдосконалення. Проаналізовано основні праці вчених, об'єктом дослідження яких стали право на інформацію про усиновлення та право на таємницю усиновлення, закріплених у міжнародних та національних нормативно-правових актах. Особлива увага приділена дослідженню змісту міжнародного законодавства (Конвенції ООН про права дитини 1989 р., Конвенції про захист дітей та співробітництва в галузі міждержавного усиновлення 1993 р., Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 р., Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) 2008 р.) та законодавства України (Конституції України, Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, Закону України «Про охорону дитинства») щодо забезпечення права на таємницю усиновлення. Підкреслено важливу роль у регулюванні відносин усиновлення в Україні міжнародних документів, ратифікованих Верховною Радою України. Однак залишається ще не ратифікованою Конвенція про захист дітей та співробітництво у сфері міждержавного усиновлення 1993 року. Визначено, що міжнародне законодавство гарантує усиновленим дітям право на доступ до інформації про своє походження, але водночас встановлює певні обмеження щодо поширення даних особистого характеру. Національне законодавство передбачає низку заходів, спрямованих на забезпечення таємниці усиновлення. Таємниця усиновлення є елементом права на таємницю особистого життя фізичної особи та охороняється законом, розголошення таємниці усиновлення не допускається, оскільки втручання в особисте життя у такий спосіб може призвести до руйнівних наслідків.

Ключові слова: усиновлення, право на інформацію про усиновлення, таємниця усиновлення, міжнародні стандарти, законодавство України.

Chernik S. LEGAL SUPPORT OF THE SECRECY OF SETTLEMENT: INTERNATIONAL STANDARDS AND UKRAINIAN LEGISLATION

The article is devoted to the study of international and national legislation regulating the right to secrecy of adoption with a view to outlining possible areas for its improvement. The author analyzes the main works of scholars whose research focuses on the right to information about adoption and the right to secrecy of adoption enshrined in international and national legal acts. Particular attention is paid to the study of the content of international legislation (the UN Convention on the Rights of the Child of 1989, the Convention on Protection of Children and Cooperation in Respect of Intercountry Adoption of 1993, the Convention on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in respect of Parental Responsibility and Measures of Protection of Children of 1996, the European Convention on the Adoption of Children (Revised) of 2008) and Ukrainian legislation (the Constitution of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, the Family Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On Protection of Children's Rights»). The author emphasizes the important role of international instruments ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine in regulating adoption relations in Ukraine. However, the 1993 Convention on Protection of Children and Cooperation in Respect of Intercountry Adoption has not yet been ratified. It is determined that international law guarantees adopted children the right to access information about their origin, but at the same time sets certain restrictions on the dissemination of personal data. National legislation provides for a number of measures aimed at ensuring the secrecy of adoption. Adoption secrecy is an element of the right to privacy of an individual and is protected by law; disclosure of adoption secrecy is not allowed, since interference with privacy in this way may lead to devastating consequences.

Key words: adoption, right to information on adoption, adoption secrecy, international standards, Ukrainian legislation.

Постановка проблеми. Діти, які опинилися у складних обставинах та залишилися без належного виховання та утримання з боку своїх рідних, потребують максимальної уваги з боку держави. Усиновлення є одним із способів знайти нову родину для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Питання усиновлення регламентується міжнародним та національним законодавством, яке чітко визначає обов'язкові вимоги та правила, що мають бути дотримані протягом усієї процедури. Основною метою цих норм є всебічний захист прав дитини, запобігання будь-яким порушенням її законних інтересів як під час усиновлення, так й протягом проживання у новій сім'ї. Важливою складовою захисту прав дитини є збереження конфіденційності інформації про сам факт усиновлення, а також про усиновлювачів та усиновлену дитину.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Правове регулювання усиновлення на міжнародному та національному рівнях стало предметом уваги багатьох науковців. Питання міжнародного усиновлення досліджували К.І. Березовська, В.Я. Калакура, Л.В. Липець, О.В. Розгон, А.В. Романченко, Т.А. Стоянова та інші. Зокрема, К.І. Березовська вивчала міжнародно-правові акти, які регулюють відносини усиновлення, особливу увагу приділила проблемам ратифікації Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р. [1]. О.В. Розгон аналізувала значення імплементації норм міжнародного права щодо усиновлення в національне законодавство, основні проблеми, які виникають в процесі усиновлення [2]. Правове забезпечення таємниці усиновлення вивчали К.М. Глиняна, О.М. Головко, Л.В. Мілімко, О.В. Мельник, О.В. Тавлуй, О.П. Письменна, В.О. Худяк, Д.М. Фуксман, Т.С. Ярошенко та інші. Науковці досліджували інформаційно-правовий аспект [3] та етичні питання таємниці усиновлення [4], соціальну зумовленість встановлення кримінальної відповідальності за розголошення таємниці усиновлення [5]. Отже, зважаючи на важливість інституту усиновлення виникає потреба у детальному вивченні міжнародних стандартів та національного законодавства щодо забезпечення права на інформацію про усиновлення та права на таємницю усиновлення дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Мета статті – проаналізувати міжнародне та національне законодавство, яке регулює право на таємницю усиновлення, та окреслити можливі напрямки його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У міжнародному праві питання надання інформації про усиновлення регулюється Конвенцією ООН про права дитини 1989 р., Конвенцією про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р., Конвенцією про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 р., Європейською конвенцією про усиновлення дітей (переглянутої) 2008 р. та ін.

Конвенція ООН про права дитини 1989 р. визначає загальні принципи здійснення усиновлення. Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою. Одним із способів влаштування такої дитини є усиновлення. Держави-учасниці, які визнають і/чи дозволяють існування системи усиновлення беруть на себе зобов'язання забезпечувати інтереси дитини, які враховуються в першочерговому порядку [6].

Відмітимо, що Конвенція ООН наголошує на тому, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим [6]. Таким чином, найкращим середовищем для виховання дитини, яка позбавлена батьківського піклування, є умови максимально близькі до сімейних. Окрім того перевага надається збереженню національної ідентичності дитини, її зв'язку з культурою своїх батьків. Ст. 7 Конвенції ООН визначає, що дитина має право знати своїх батьків і право на їх піклування, наскільки це можливо [6]. Тим самим вказуючи, що право дитини узгоджується із правом її батьків на розголошення відомостей про них як про усиновлювачів.

Конвенція про захист дітей і співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р. також акцентує увагу на необхідності створення гарантій для того, щоб міждержавне усиновлення здійснювалось в найкращих інтересах дитини та при додержанні усіх її основних прав, визнаних у міжнародному праві. Ст. 30 цього документу встановлює, що компетентні органи влади держави забезпечують, щоб інформація, яка в них є щодо походження дитини, зокрема інформація, що стосується особистості її батьків, а також медична карта були збережені. Вони забезпечують доступ дитини або її представників до такої інформації під відповідним наглядом, наскільки це дозволено законом цієї держави [7].

Слід звернути увагу на визначенні відмінностей між інформацією про біологічних батьків та розкритті їх особи. Інформація про біологічних батьків може надаватися без розкриття їх особи чи порушення їхнього права на приватне життя. Така інформація, наприклад, про вік, стан здоров'я, соціальні обставини життя біологічних батьків, може виявитися важливою для прийомної родини, оскільки допоможе їй краще зрозуміти можливі подальші проблеми зі здоров'ям дитини, її фізичним і психологічним добробутом. Інформацію не буде оприлюднено, а лише надано усиновленій дитині та її прийомним батькам. У багатьох країнах для розкриття такої інформації необхідна взаємна згода вже дорослої усиновленої особи та її біологічних батьків [8, с.119].

Водночас ст. 31 Конвенції про захист дітей і співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р. регулює питання захисту особистої інформації, яка була зібрана під час підготовки процедури усиновлення. Так, відомості особистого характеру, особливо відомості про заявників, які бажають усиновити дитину, та про дитину, використовуються тільки в цілях, для яких вони збирались чи передавались. До такої інформації належать відомості про особистості заявників, права і придатність

здійснити усиновлення, біографічні дані, медична карта та історія сім'ї, причини усиновлення, здатність здійснити іноземне усиновлення, а також характеристика дітей, про яких вони здатні піклуватись. До особистої інформації про дитину відносять біографічні дані, відомості про соціальне оточення, історію сім'ї, медичну карту, включаючи таку ж для сім'ї дитини, та будь-які особливі потреби дитини [7].

Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 р. закріплює основні принципи захисту дітей, створює правову основу для співпраці між компетентними органами держав-учасниць, а також узгоджує норми міжнародного права щодо міжнародного усиновлення. Зокрема, вказана Конвенція регулює питання обміну інформацією між державами. Ст. 34 визначає, що компетентні органи можуть звернутися до будь-якого органу іншої держави-учасниці, який має інформацію, що стосується захисту дитини, з проханням надати цю інформацію. Проте ст. 37 обмежує доступ до цієї інформації та вказує, що відповідний орган не запитує або не передає будь-яку інформацію, якщо, на його думку, це може наразити на небезпеку дитину або її майно чи створити серйозну загрозу свободі або життю члена сім'ї цієї дитини. Окрім цього органи, яким передано інформацію, забезпечують її конфіденційність відповідно до законодавства своїх держав (ст. 42) [9].

Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) 2008 р. є важливим міжнародним документом, спрямованим на захист прав дітей, які усиновлюються. Основною метою Конвенції є забезпечення найвищих інтересів дитини [10]. Відповідно до Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) 2008 р., може бути передбачено законність усиновлення без розкриття сім'ї походження дитини інформації про особу усиновлювача. Водночас надається можливість здійснювати провадження в справі про усиновлення *in camera* (конфіденційно). В документі визначається, що усиновлена дитина повинна мати доступ до наявної в компетентних органах інформації стосовно її походження. Коли батьки, від яких вона походить, мають законне право на нерозголошення інформації про свою особу, вона залишається відомою компетентному органу в обсязі, дозволеному законом, для вирішення питання про відміну цього права й розкриття інформації, яка ідентифікує особу, зважаючи на обставини й відповідні права дитини та батьків, від яких вона походить. Відповідне повідомлення може бути надано усиновленій дитині, яка не досягла повноліття. Усиновлювач й усиновлена дитина повинні мати змогу одержати документ, який містить витяги з державних реєстрів та який засвідчує дату й місце народження усиновленої дитини, але явно не розкриває факту усиновлення чи особу батьків, від яких походить дитина [11].

В Україні питання усиновлення регулюється Конституцією України, Цивільним кодексом України, Сімейним кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства» від 26.24.2001 р. та іншими нормативно-правовими актами. Важливу роль у регулюванні усиновлення відіграють міжнародні документи, ратифіковані Верховною Радою України. Слід відмітити, що з числа досліджених нами вище Конвенцій Україна приєдналася до всіх, за винятком Конвенції про захист дітей та співробітництво у сфері міждержавного усиновлення 1993 року. Деякі з цих документів були ратифіковані Україною з певними застереженнями, зокрема Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянутої) 2008 р. У питаннях таємниці усиновлення міжнародне право зосереджується на гарантуванні права на інформацію про усиновлення, тоді як питання збереження таємниці усиновлення регулюються законодавством окремих держав.

Підкреслимо, що основним принципом усиновлення є здійснення його виключно в інтересах дитини та в межах закону. В законодавстві України поняття «таємниця усиновлення» не міститься. В юридичній літературі існують різні його визначення. Зокрема, Л.В. Мілішко та Т.С. Ярошенко вважають, що правом на таємницю усиновлення є право на захист персональних даних у сфері сімейних відносин з початку процедури усиновлення і до моменту розголошення відомостей про усиновлення, для дотримання гарантованих прав суб'єктів усиновлення, з метою зміцнення сім'ї та для забезпечення стабільних та гармонійних умов життя усиновленої дитини та усиновителів [4, с.111].

Таємниця усиновлення є елементом права на таємницю особистого життя фізичної особи та охороняється законом. Конституція України встановлює, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [12]. Ст. 301 Цивільного кодексу України вказує на право фізичної особи зберігати у таємниці обставини свого життя, які можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою [13]. Оскільки відносини між усиновлювачем та усиновленою дитиною мають особистісний характер, то інформація про усиновлення є конфіденційною й втручання в їхнє життя не допускається.

Сімейний кодекс України (далі – СК України) визначає усиновлення як прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Відповідно до ст. 226 СК України, особа має право на таємницю перебування на обліку тих, хто бажає усиновити дитину, пошуку дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення та її розгляду, рішення суду про усиновлення. У свою чергу дитина, яка усиновлена, має право на таємницю, в тому числі і від неї самої, факту її усиновлення [14].

Особа, яка була усиновлена, має право після досягнення нею чотирнадцяти років на одержання інформації щодо свого усиновлення. Слід відмітити, що питання віку дитини, з якого дитина має право

знати про своє усиновлення, у науковій літературі вважається дискусійним. Ми підтримуємо думку О.В. Мельника про те, що чотирнадцятирічний вік є так званим «перехідним» у становленні особистості й розкриття такої інформації у цьому віці може негативно вплинути на психологічний стан дитини, її відносини з оточуючими [15, с. 210].

Усиновлювач має право приховувати факт усиновлення дитини, яка ним усиновлена, і вимагати нерозголошення цієї інформації особами, яким стало відомо про неї як до, так і після досягнення дитиною повноліття. Також усиновлювач має право приховувати від дитини факт її усиновлення, якщо розкриття таємниці усиновлення може завдати шкоди її інтересам [14]. Таким чином, можна говорити про таємницю усиновлення від дитини та від інших третіх осіб.

Засобами забезпечення таємниці усиновлення є право усиновлювача бути записаним матір'ю, батьком дитини; право усиновлювача на зміну відомостей про місце народження та дату народження дитини; зміна прізвища, імені та по батькові особи, яка усиновлена. У такий спосіб надається можливість захистити дитину від можливого розголошення таємниці усиновлення.

Усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземцями провадиться, якщо були вичерпані всі можливості щодо передачі під опіку, піклування, на усиновлення чи виховання в сім'ї громадян України [16]. Водночас сімейне законодавство України містить обмеження щодо права іноземців на таємницю усиновлення дитини, яка є громадянином України. Зокрема, усиновлення дитини, яка є громадянином України, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, не є таємним, якщо у державі, в якій усиновлювач постійно проживає і в яку має переїхати дитина, усиновлення не є таємним [14]. Подібна норма діє щодо іноземних громадян, які постійно не проживають в Україні. Можемо стверджувати, що у вказаних випадках усиновлення не може бути таємним.

Сімейне законодавство встановлює, що забезпечення таємниці усиновлення здійснюється через захист інформації про усиновлення, поширення якої обмежується. Так, особи, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків доступна інформація щодо усиновлення, а також особа, яким став відомий факт усиновлення, зобов'язані не розголошувати її, зокрема і тоді, коли усиновлення для самої дитини не є таємним. Відомості про усиновлення видаються судом лише за згодою усиновлювача [14]. Виключенням є вимога правоохоронних органів або суду у зв'язку з цивільною справою чи кримінальним провадженням.

Розголошення таємниці усиновлення законодавством України не допускається, оскільки втручання в особисте життя у такий спосіб може призвести до руйнівних наслідків. Особи, які неправомірно, всупереч волі усиновителя (удочерителя) надали інформацію про усиновлення, притягаються до відповідальності. Так, ст. 168 Кримінального кодексу України передбачає покарання для такої особи у вигляді штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк до двохсот сорока годин, або виправні роботи на строк до двох років. Відповідальність за вчинення діяння службовою особою або працівником медичного закладу, яким відомості про усиновлення (удочеріння) стали відомі по службі чи по роботі, або якщо воно спричинило тяжкі наслідки є суворішою [17]. Такий підхід законодавця спрямований на посилення відповідальності осіб, які безпосередньо працюють із інформацією про усиновлення на всіх його етапах, з метою уникнення фактів розголошення таємниці усиновлення. Хоча в наукових колах точаться дискусії щодо можливого переходу до моделі «відкритого» усиновлення за прикладом окремих зарубіжних країн та декриміналізації діяння, передбаченого ст. 168 Кримінального кодексу України [5, с.78-79].

Висновки. Усиновлення є однією з форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. З метою захисту дитини та її найвищих інтересів міжнародне та національне законодавство закріплює право на інформацію про усиновлення, зокрема про кандидатів на усиновлення, усиновлених дітей та їхніх біологічних батьків, та право на таємницю усиновлення. Міжнародне законодавство гарантує усиновленим дітям право на доступ до інформації про своє походження, але водночас встановлює певні обмеження щодо поширення даних особистого характеру. Національне законодавство передбачає низку заходів, спрямованих на забезпечення таємниці усиновлення. До них належать: право усиновлювача бути записаним у свідоцтві про народження дитини як її мати або батько; право усиновлювача змінити відомості про місце народження та дату народження дитини. Порушення таємниці усиновлення в Україні є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Існуючі міжнародні та національні нормативні акти, що регулюють відносини усиновлення, потребують удосконалення. Важливо враховувати особливості психологічного стану таких дітей та зосередити увагу на регулюванні поширення інформації, яка може становити загрозу для їхнього життя та здоров'я. Україні слід продовжити курс на ратифікацію міжнародних нормативно-правових актів, спрямованих на захист прав усиновлених дітей, а також й надалі покращувати національний механізм забезпечення прав дітей-сиріт як в межах держави, так і за її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Березовська К. І. Проблеми і перспективи ратифікації Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення. *Наука і правоохорона*. 2018. № 4. С. 287-294.
2. Розгон О.В. Роль конвенцій у регулюванні міжнародного усиновлення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 3. С. 132-135.

3. Худяк В.О., Фуксман Д.М., Головка О.М. Походження дитини та таємниця усиновлення: інформаційно - правовий аспект. *Право і суспільство*. 2020. № 2(3). С. 241-248.
4. Мілімко Л.В., Ярошенко Т.С. Теоретико-правові аспекти та етичні питання таємниці усиновлення (точки дотику). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2020. Вип. 88. С. 108-116.
5. Тавлуй О.В. Соціальна зумовленість встановлення кримінальної відповідальності за розголошення таємниці усиновлення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2020. Вип. 47(2). С. 78-81.
6. Конвенція ООН про права дитини 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
7. Конвенція про захист дітей і співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text
8. Імплементация та застосування Гаазької конвенції 1993 року про міждержавне усиновлення: посібник з належної практики : пер. с англ. Посібник № 1. К. : Сімейне право, 2006. 214 с.
9. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002#Text
10. Чернік С.Д. Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута): проблемні аспекти. *Наукові записки. Серія : Право*. 2023. Випуск 14. Кропивницький, 2023. С. 219-223.
11. Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a17#Text
12. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
13. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
14. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
15. Мельник О. В. Проблемні питання, обумовлені дією таємниці усиновлення в Україні. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 16. С. 209-212.
16. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
17. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

REFERENCES:

1. Berezovska, K. I. (2018). Problemy i perspektyvy ratyfikatsii Haazkoi konventsii pro zakhyst ditei ta spivrobitnytstvo v haluzi mizhderzhavnogo usynovlennia. [Problems and prospects of ratification of the Hague Convention on the Protection of Children and Cooperation in the Field of Interstate Adoption]. *Nauka i pravoohorona*. № 4. 287-294. [in Ukrainian].
2. Rozghon, O.V. (2016). Rol konventsii u rehulivanni mizhnarodnogo usynovlennia. [The role of conventions in regulating international adoption]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk* Vyp. 3. 132-135. [in Ukrainian].
3. Khudiak, V.O., Fuksman, D.M., Holovko, O.M. (2020). Pokhodzhennia dytyny ta taiemnytsia usynovlennia: informatsiino - pravovyi aspekt. [The origin of the child and the secret of adoption: informational and legal aspect]. *Pravo i suspilstvo*. № 2(3). 241-248. [in Ukrainian].
4. Milimko, L.V., Yaroshenko, T.S. (2020). Teoretyko-pravovi aspekty ta etychni pytannia taiemnytsi usynovlennia (tochky dotyku). [Theoretical and legal aspects and ethical issues of the secrecy of adoption (points of contact)]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*. Vyp. 88. 108-116. [in Ukrainian].
5. Tavlui, O.V. (2020). Sotsialna zumovlenist vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za rozgholoshennia taiemnytsi usynovlennia. [Social conditioning of establishing criminal liability for disclosing the secret of adoption]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo humanitarnoho universytetu. Seria: Yurysprudentsiia*. Vyp. 47(2). 78-81. [in Ukrainian].
6. Konventsiiia pro prava dytyny. (1989, November 20). [Convention on the Rights of the Child]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [in Ukrainian].
7. Konventsiiia pro zakhyst ditei i spivrobitnytstvo v haluzi mizhderzhavnogo usynovlennia. (1993, May 29). [Convention on the Protection of Children and Cooperation in the Field of Interstate Adoption]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text [in Ukrainian].
8. Implementatsiia ta zastosuвання Haazkoi konventsii 1993 roku pro mizhderzhavne usynovlennia: posibnyk z nalezhnoi praktyky. (2006). [Implementation and application of the 1993 Hague Convention on Intercountry Adoption: a guide to good practice]. Posibnyk № 1. 214. [in Ukrainian].
9. Konventsiiia pro yurysdyktsiiu, pravo, shcho zastosuuietsia, vyznannia, vykonannia ta spivrobitnytstvo shchodo batkivskoi vidpovidalnosti ta zakhodiv zakhystu ditei. (1996, October 19). [Convention on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Cooperation in Respect of Parental Responsibility and Child Protection Measures]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002#Text [in Ukrainian].

10. Chernik, S.D. (2023). Yevropeiska konventsiiia pro usynovlennia ditei (perehlianuta): problemni aspekty. [The European Convention on Adoption of Children (revised): problematic aspects]. *Naukovi zapysky. Serii: Pravo*. Vypusk 14. 219-223. [in Ukrainian].
11. Yevropeiska konventsiiia pro usynovlennia ditei (perehlianuta). (2008, November 27). [European Convention on the Adoption of Children (Revised)]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a17#Text [in Ukrainian].
12. Konstytutsiia Ukrainy. (1996, June 28). [Constitution of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
13. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. (2003, January 16). [The Civil Code of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
14. Simeinyi kodeks Ukrainy. (2002, January 10). [Family Code of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> [in Ukrainian].
15. Melnyk, O. V. (2014). Problemni pytannia, obumovleni diieiu taiemnytsi usynovlennia v Ukraini. [Problematic issues caused by the effect of secrecy of adoption in Ukraine]. *Chasopys tsyvilistyky*. Vyp. 16. 209-212. [in Ukrainian].
16. Pro okhoronu dytynstva. (2001, April 26). [On the protection of childhood]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> [in Ukrainian].
17. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. (2001, April 5). [Criminal codex of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 9.05.2024

УДК 347.79

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-16-38-42

Вийванко Олег Михайлович,

аспірант Західноукраїнського національного університету

e-mail: oleg_viyvanko_m@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-3504-5471

МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОКТРИНИ ВИЧЕРПАННЯ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Вичерпання прав є одним із засобів обмеження виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності. Необхідність введення цієї концепції була зумовлена потребами та вимогами товарообороту, коли потрібно було дійти до балансу інтересів патентоволодільців та торгових організацій.

Слід відмітити, що права на об'єкти інтелектуальної власності дозволяють організації чи приватній особі, яка ними володіє, мати виключні права (наприклад, контролювати поширення захищеного патентом продукту). Водночас, вичерпання прав на об'єкти інтелектуальної власності означає втрату зазначеного вище права контролювати поширення і перепродаж продукту, після того, як останній був реалізований на ринку на визначеній території чи з дозволу правовласника.

Правова доктрина міжнародного вичерпання є більш суперечливою та, взагалі, не визнається у деяких країнах. Зокрема, власник права на об'єкт інтелектуальної власності не може запобігти імпорту останнього в країну, що визнає міжнародне вичерпання, якщо цей продукт продається із його дозволу в іноземній країні. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі -ТРИПС) взагалі не розглядає доктрину вичерпання прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Сьогодні українське законодавство містить прогалини, які дають змогу зловживати правами у сфері застосування продуктів інтелектуальної діяльності. Тому необхідно внести ряд змін до чинного законодавства, зокрема, які пов'язані із практичним застосуванням доктрини вичерпання прав.

Мета статті - проаналізувати український та міжнародний досвід щодо застосування концепції вичерпання прав інтелектуальної власності, з'ясувати прогалини та недоліки національного законодавства у цій сфері, визначити основні напрямки його вдосконалення.

Ключові слова: вичерпання прав інтелектуальної власності, результати інтелектуальної діяльності, обмеження прав, міжнародний досвід, вдосконалення законодавства України.

Viyvanko O. INTERNATIONAL AND UKRAINIAN EXPERIENCE IN THE APPLICATION OF THE DOCTRINE OF EXHAUSTION OF RIGHTS TO INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS

Exhaustion of rights is one of the means of limiting exclusive rights to objects of intellectual property. The need to introduce this concept was determined by the needs and requirements of trade, when it was necessary to reach a balance of interests of patent holders and trade organizations.